

КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ДЕРЖАВНОМУ
УПРАВЛІННІ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИTHE CRITERIAL APPROACH IN THE PUBLIC MANAGEMENT
OF THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION

У статті висвітлено сутність понять «критерій» «критерій якості освіти», «управління якістю вищої освіти». Розкрито особливості критеріального підходу до визначення якості вищої освіти в контексті державного управління освітньою галуззю України. Окреслено критерії визначення якості вищої освіти та інструменти її забезпечення у вищих начальних закладах, акцентовано увагу на параметрах виміру якості вищої освіти. Встановлено, що якість вищої освіти забезпечується такими показниками: якісний показник професорської структури, якість навчання, стан матеріально-технічної бази, лабораторне обладнання вищого навчального закладу та фінансова підтримка; рейтингова система оцінювання допомагає уточнити основні напрями діяльності вищого навчального закладу, що підвищує їх ефективність.

Ключові слова: вища освіта, державна освітня політика, державне управління, критерій, критеріальний підхід, освітня галузь, управління якістю вищої освіти, якість освіти.

В статье освещены сущность понятий «критерий» «критерий качества образования», «управление качеством высшего образования». Раскрыты особенности критериального подхода к определению качества высшего образования в контексте государственного управления образовательной отраслью Украины. Обозначены критерии определения качества высшего образования и инструменты ее обеспечения в высших учебных заведениях, акцентировано внимание на параметрах измерения качества высшего образования. Установлено, что качество высшего образования обеспечивается следующими показателями:

качественный показатель профессорской структуры, качество обучения, состояние материально-технической базы, лабораторное оборудование высшего учебного заведения и финансовая поддержка; рейтинговая система оценки помогает уточнить основные направления деятельности высшего учебного заведения, повышает их эффективность.

Ключевые слова: высшее образование, государственная образовательная политика, государственное управление, критерий, критериальный подход, образовательная отрасль, управление качеством высшего образования, качество образования.

The essence of the concepts "criterion", "criterion of quality of education", "quality management of higher education" highlighted in the article. The features of a criterial approach to the definition of the quality of higher education in the context of public administration of the educational sector of Ukraine revealed. The criteria for determining the quality of higher education and its tools in higher educational institutions outlined, attention focused on the parameters of measuring the quality of higher education. The quality of higher education ensured by the following parameters: the qualitative index of the professorial structure, the quality of teaching, the state of the material and technical base, the laboratory equipment of the higher educational institution and financial support. The rating system of evaluation helps to clearly define the main directions of activity of a higher educational institution, which increases their effectiveness.

Key words: higher education, state educational policy, public administration, criterion, criterial approach, educational branch, quality management of higher education, quality of education.

УДК 351.854

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-3>

Чирва Г.М.

к. пед. н., доцент,
доцент кафедри економіки
та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Постановка проблеми. Європейська освіта за якістю є провідною та перспективною на світовому ринку освітніх послуг, поряд з такими «флагманами» вищої освіти, як Гарвардський та Колумбійський університети. Євроінтеграція України передбачає створення спільного освітньо-наукового простору з єдиними стандартами та критеріями оцінювання якості вищої освіти, що основою такого простору. Суспільно-політичні трансформації на порубіжжі ХХ–ХХІ століть вимагають певних змін у змісті та способах забезпечення якості національної вищої освіти, що є складником цивілізаційного прогресу загалом й соціально-економічного розвитку України зокрема, відповідає потребам суспільства та держави.

Актуальність теми статті посилюється високою конкуренцією на європейському та світовому ринках праці. Тому якість професій-

ної підготовки конкурентоспроможних майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі визначається результатами навчання, які повинні бути чіткими й однозначними, діагностичними, вимірюваними та повністю відповідати вимогам до здобувача вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням державного управління якістю вищої приділяли увагу закордонні (П. Вервімп, Дж. Гордон, В. Куклін, М. Поташник, К. Росс та інші) та українські дослідники (В. Зайчук, Р. Зуб'як, Р. Кучма, О. Мармаза, Н. Островерхова, С. Яблочников та інші). Розробці механізмів державного управління якістю вищої освіти присвятили наукові розвідки такі вчені, як М. Поташник, О. Родіонов, С. Свіжєвська, Л. Сушенцева, С. Шевченко та інші.

Різні аспекти якості вищої освіти вивчали В. Бахрушин, Г. Кільова, В. Кісс, А. Прадес,

О. Присвітла та інші. Проблему оцінки розвитку вищого навчального закладу досліджували К. Адельман, Л. Волощук, О. Граничина, М. Терованесов, С. Трапицин та інші. На оцінці якості розвитку ринку освітніх послуг в Україні акцентували О. Єлісеєва, Н. Островерхова, О. Панич, Т. Тарасенко та інші.

Особливості рейтингового оцінювання науково-педагогічної діяльності викладачів та якості університетської освіти й моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти розглядали в наукових працях С. Єрмак, В. Дрижак, В. Курило, О. Мещанінов, А. Низков та інші.

Мета статті – висвітлити сутність понять «критерій» «критерій якості освіти», «управління якістю вищої освіти»; розкрити особливості критеріального підходу до визначення якості вищої освіти в контексті державного управління освітньою галуззю України; окреслити критерії визначення якості вищої освіти та інструменти її забезпечення у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Серед сучасних тенденцій, як зазначає І. Каленюк, можна виокремити такі, як визначальна роль освіти в становленні економіки знань, диверсифікація джерел фінансування, компетентний підхід, уніфікації освітнього контенту, визнання дипломів, зміна організаційних форм освітньої діяльності, глобалізація ринку освітніх послуг (зростання кількості іноземних студентів, транскордонної освіти) [13].

Світова тенденція руху до нової якості вищої освіти виявляється через наростання комплексного, системного, міждисциплінарного й інтегрального характеру вимог до підготовки випускників вищої школи для виконання ними як професійних так і соціальних ролей в суспільстві [32, с. 7].

Дослідник В. Моїсеєв зазначає, що головними вимогами освіти сьогодення є: гуманізація, безперервність, фундаменталізація, доступність, випереджальний характер освіти та інформатизація, яка пов'язана з її відкритістю [19, с. 79–80].

На думку українського вченого С. Квіта, наразі, «від університетів очікують нової якості знання, яке полягає в гуманізації наукового й інтелектуального життя, втягнення у велику розмову з допомогою масових та нових медій цілих суспільств, на національному та глобальному рівнях» [12]. Розвиток університетів тісно пов'язаний із принципами академічної свободи – «права не тільки проводити наукові дослідження, але й вільного висловлювання своїх думок» [там само].

Сьогодні час переходити в практичну площину застосування напрацьованих резуль-

татів з розвитку механізмів державно-громадського управління якістю вищої освіти в Україні, оцінювання цієї якості з урахуванням європейського та світового досвіду, участі в цьому процесі державних і недержавних структур, громадськості [32, с. 8].

На думку О. Родіонова, «розвиток інструментарію управління якістю вищої освіти вимагає механізмів управління, які б функціонували на політичному і процесному рівнях планування та прийняття рішень» [25, с. 6].

Оцінювання якості вищої освіти є також функцією органів державного управління вищою освітою для здійснення необхідних і вчасних управлінських впливів щодо забезпечення якості, а його результати можуть і мають стати індикатором для державного фінансування вищих навчальних закладів [32, с. 9].

Якість освіти є тим показником, за яким визначається ефективність функціонування системи освіти будь-якої держави на будь-якому етапі її розвитку, особливо у період реформування [там само, с. 233].

Учений Б. Гершунський тлумачить якість освіти як комплексне утворення, показниками якого є грамотність, освіченість, професійна компетентність, культура і менталітет [7].

Розглядаючи поняття якості вищої освіти, вчені розуміють його як «сукупність якостей особи з вищою освітою, що характеризує її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і зумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [9, с. 1016].

Якість знань – характеристика результатів засвоєння знань, що включає різні ознаки: повноту, глибину, систематичність, системність, оперативність, гнучкість, конкретність, узагальненість [28, с. 385]; це – збалансована відповідність вищої освіти (як системи, процесу і результату) встановленим потребам, вимогам, цілям, нормам, стандартам, що визначаються окремими громадянами, організаціями, підприємствами, суспільством та державою загалом [33, с. 29].

У цьому контексті показовим є досвід міжнародних проектів Польщі, наприклад, фінансований Європейською комісією (програма Сократес) проект Тюнінг (Налаштування освітніх структур в Європі Tuning Educational Structures in Europe). Аналогічні заходи проводяться міжнародними групами та тематичними мережами (деякі з них продовжили започатковану роботу програми Тюнінг). У результаті заходів, що відбувалися у межах європейських проектів типу Тюнінг, а також тематичних мереж є опис результатів навчання для більше, ніж 30 напрямів підготовки [34, с. 87].

Викладачі польських вищих навчальних закладів виконують такі рекомендації: лекції для великих потоків повинні поступатися заняттям у малих групах (семінарам, проектам), акцент повинен робитися на опануванні студентами практичних навичок, на проблемно-проектно орієнтованому навчанні (problem/project-based learning); використовувати технології навчання, максимально зорієнтовані на ІК-технології (e-learning); застосовувати наявні в інтернеті навчальні засоби (open educational resources) тощо. Внутрішня система забезпечення контролю якості навчання включає: а) визначення форм та мети занять; б) визначення способу перевірки індивідуальних результатів навчання, оцінювання студентів; в) визначення способу зарахування професійних практик; г) умови та методи ведення документації перевірки результатів навчання (індивідуальної роботи, іспитів, заліків, презентацій), а також підвищення якості навчання. Процес розробки інноваційних навчальних програм складається з таких етапів: визначення, планування та встановлення вимог, проектування, імплементація, тестування та оцінювання.

В Україні в Національній рамці кваліфікацій [20] знання визначаються як осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (фактологічні) та теоретичні (концептуальні, методологічні). Результатами навчання є компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання; уміння – здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання завдань та проблем. Уміння поділяються на когнітивні (інтелектуально-творчі) та практичні (на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів).

У довідковій літературі якість освіти трактується як рівень знань і вмінь, розумового, морального і фізичного розвитку тих, хто навчається, на певному етапі відповідно до поставлених цілей; рівень забезпечення навчальної діяльності й надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу навчального закладу [16].

На думку О. Мещанінова, якість вищої освіти – це ступінь відповідності процесів і результатів удосконалення наступного покоління досягнутому рівню розвитку діючого покоління та потенційної здатності наступного покоління зробити власний внесок і залишити нащадкам більше, ніж отримали самі для розширення, оновлення та утворення нового якісного стану [19, с. 253].

Рівень якості вищої освіти є відносною характеристикою, що ґрунтується на порівнянні значень показників якості, одержаних на основі діагностичних елементів випускників вищого навчального закладу, з критерійно-орієнтованим еталоном, що встановлюється державним стандартом вищої освіти. Контроль якості вищої освіти, як зазначає О. Фунтікова, є системою заходів, які здійснює третя сторона з метою перевірки якостей особи випускника вищого навчального закладу та їхньої відповідності встановленим вимогам і кінцевій меті вищої освіти [28, с. 386].

Ще у 2003 р. в Берлінському Комюніке [3] міністри освіти європейських країн дійшли згоди, що національні системи гарантії якості повинні включати: визначення відповідальності всіх органів та інституцій, які залучені до процесу забезпечення гарантії якості освіти; оцінювання програм або діяльності навчальних закладів, що включає внутрішню оцінку та контроль за якістю, зовнішній огляд та перегляд програм, участь студентів й оприлюднення результатів оцінювання у публічних виданнях; систему акредитації, сертифікації, ліцензування або співвідносних національних процедур; міжнародна участь, співробітництво та робота у мережах, спрямованих на забезпечення якості освіти.

Пізніше, у 2005 р., в Бергенському комюніке [15] було схвалено принцип Загальноєвропейського реєстру агентств із забезпечення якості на основі аналізу, проведеного в національних межах, а також розроблено практичні кроки з подальшого впровадження зазначених заходів; було наголошено на важливості співпраці між визнаними в національних межах органами з метою покращення взаємного визнання акредитації та рішень у сфері забезпечення якості.

Як відомо, якість освіти передбачає взаємопов'язаний комплекс, який включає чітке планування змісту, структури, процесів; діагностичний інструментарій; моніторингові заходи, оцінювання, акредитацію тощо.

Як зауважує Г. Кільова, важливим принципом досягнення результативності діяльності вищої освіти та забезпечення високої якості підготовки фахівців є функціонування ефективною системи вищої освіти в державі. Сьогодні в Україні склалася суперечність між вимогами сучасного суспільства до фахівця й реальним рівнем підготовки студента у вищому навчальному закладі. Якість вищої освіти не може забезпечуватися недолугим ставленням держави до науково-педагогічних кадрів. Престижність викладацької роботи катастрофічно знижується. Сама проблема

якості й в Україні, й в інших країнах – не нова й була наявною за всіх часів. Якість вищої освіти забезпечують такі основні параметри: якісний показник професорського складу, якість викладання, стан матеріально-технічної бази, лабораторного обладнання вищого навчального закладу й фінансового забезпечення [14].

Дослідниця О. Присвітла аналізуючи сучасний стан Європейського ринку вищої освіти, робить висновок, що детермінанти та домінанти його розвитку відповідають загальносвітовим тенденціям. Отже, інтеграція України до ЄС є важливою детермінантою розвитку вищої освіти шляхом її трансформації під впливом реформ, необхідних для забезпечення її відповідності загальноєвропейським критеріям [38].

Для досягнення високої якості професійної підготовки фахівців виокремлюють чотири основні цілі вищої освіти в сучасному світі: підготовка до успішного входження на ринок праці, підготовка до життя й вироблення активної життєвої позиції; особистісний розвиток; підтримка широкої бази передових знань [26].

Модель сучасного спеціаліста (випускника вищого навчального закладу), як стверджує О. Губер, – це динамічна система особливостей та якостей, необхідних кваліфікованому працівнику для оптимального виконання професійних функцій в ринкових умовах господарювання й розширення інформаційних технологій [8, с. 131].

Дослідниця Н. Островерхова, розглядаючи якість освіти як сукупну, комплексну системну цілісну характеристику, яка містить, окрім якості навченості, ще й цілу низку параметрів: знання, вміння та навички (знання розглядаються як перевірені практикою результати пізнання людиною навколишнього світу, вміння визначаються як здатність особистості ефективно виконувати певну діяльність на основі набутих знань у змінених чи нових умовах, навички – це здатність виконувати будь-які дії автоматично, без поелементного контролю, автоматизовані вміння); показники особистісного розвитку (розвиток інтелектуальної, емоційної, вольової, мотиваційної сфер особистості, рівень розвитку її пізнавальних інтересів і потреб, сформованість стійкої мотивації пізнання, рівень креативності студента, його вміння самовизначатися в усьому, бути суб'єктом власної освіти й розвитку, а також ступінь моральної, фізичної, екологічної та іншої розвиненості); негативні наслідки освіти (перевантаження та перевтома, поява дефектів здоров'я, поява відрази до навчання); зміни професійної компетентності викладача та його ставлення до праці (набуття досвіду про-

фесійної педагогічної майстерності й поряд з цим – негативного досвіду: одні викладачі поступово рухаються до свого апогею, інші вичерпують свої психічні й фізичні можливості, стають нездатними до сприйняття інновацій); зростання (чи падіння) престижу навчального закладу в соціумі [22].

Загальноприйняті (але далекі від досконалих і валідних зразків) параметри з оцінювання вищої освіти в нашій державі – стан навчально-методичної, наукової та матеріально-технічної бази, кадрового потенціалу та інше. мають поступитися таким параметрам як: міра освоєння державного освітнього стандарту, ступінь відповідності цілей освіти її результатам на рівні конкретного ВНЗ чи системи освіти; відповідність між різними параметрами оцінки результату вищої освіти (міцністю та системністю знань, ступінь сформованості умінь та навичок, достатність попередніх для формування професійних, особистісних та комунікаційних компетентностей і тощо). Саме тому не підлягає сумніву вплив оцінювання якості вищої освіти на діяльність вищих навчальних закладів. Оцінювання є необхідністю, зумовленою потребою зацікавлених сторін освітнього ринку (студентів, академічного та професорсько-викладацького складу, роботодавців, держави та суспільства) у конкурентоздатній якості вищої освіти [32, с. 9].

Серед критеріїв стійкого розвитку вищого навчального закладу можна виокремити такі: політика та стратегія, лідерство, персонал, партнери й ресурси, процеси, ключові показники діяльності вищого навчального закладу, результати (для співробітників, для споживачів, для суспільства).

Термін «критерій» (від гр. Κρίτήριον) це – ознака, за якою можна судити про щось, мірило для визначення, оцінки предмета чи явища [4, с. 211].

У площині педагогічної думки дефініція критерію подається як: об'єктивна ознака, з допомогою якої здійснюється порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його у різних обстежених осіб або сукупність таких якостей явища, що відбивають його суттєві характеристики й саме тому підлягають оцінці [17, с. 35]; «кількісна величина, що визначає якісні характеристики процесу або явища» [21, с. 36].

Критерій – комплексний оцінний блок (В. Загвязинський, С. Гільманов), що конкретизується в показниках – сукупності характеристик, які дозволяють відбити рівень досягнення критерію; це – ознака, на підставі якої виробляється оцінка (Г. Коджаспірова. А. Коджаспіров).

Як слушно зауважили В. Бахрушин та О. Горбань, оцінювати якість освіти за стандартами можна лише за наявності якісних стандартів. Але сьогодні в Україні для багатьох напрямів та спеціальностей взагалі стандартів немає. А там, де ці стандарти є, вони часто не задовольняють вимог ані студентів, ані працевлаштувачів [2].

Науковці О. Єлісеєва та Т. Тарасенко для оцінки якості освітніх послуг в Україні запропонували зіставляти модель еталонної якості з фактичним співвідношенням темпів зростання того чи іншого показника [10, с. 243]. У цій методиці є переваги (використання різноманітних рейтингових оцінок, які характеризують освітню сферу, й обчислення індексу якості розвитку освітніх послуг) та недоліки (обмеженість застосування рамками національної освітньої системи, невизначеність поняття «еталонна якість» і, відповідно, труднощі практичної реалізації).

На думку С. Присвітлої, ефективним інструментом забезпечення якості вищої освіти є застосування рейтингів вищих навчальних закладів. До базових ознак визначення якості вищої освіти можна віднести: ефективність політики зарахування у студенти та успіхи випускників у працевлаштуванні та кар'єрному рості [24].

Виникнення та розповсюдження рейтингів університетів у першому десятилітті XXI ст. вважається проявом і наслідком глобалізації. Насамперед, рейтинги поширилися в таких країнах, як Велика Британія, країни Азійського та Тихоокеанського регіону, із приватним і конкурентним університетським секторами, а потім стали вживатися у таких [37, с. 50]. Внаслідок застосування світових рейтингів вищу освіту розглядають як єдиний глобальний ринок, що складається з порівняно однакових інституцій, які можна розмістити в ієрархічній послідовності. Глобалізація ринку освітніх послуг, розширюючи межі співробітництва й наукового обміну між вищими навчальними закладами, водночас виступає каталізатором конкуренції між ними.

Ще одним аргументом на користь вживання показників саме наукової діяльності є той факт, що наука визначає репутацію університету та є широкоживаною характеристикою [35, с. 124].

Рейтинги як засіб підтвердження якості діяльності вишів майже в усьому світі оцінюють, передусім, наукову діяльність університету і практично жоден з рейтингів не оцінює результати навчальної роботи, тобто нові знання, здобуті студентами впродовж навчання. Тож, для отримання об'єктивної картини, ВНЗ краще порівнювати за окремими

показниками – напрямками роботи, навчальними дисциплінами тощо. Передусім, рейтинги допомагають краще зрозуміти динаміку середовища вищої освіти як на національному, так і на міжнародному рівнях, особливо в умовах підвищення уваги до якості освітніх послуг та ефективності діяльності ВНЗ. Проте визначення точної ролі, яку рейтинги відіграють у формуванні інституційних стратегій, є досить складним завданням через багатогранність діяльності ВНЗ і різноманітність чинників, що впливають на розробку їх стратегій. З технічної точки зору будь-яка організація, міжнародна або національна, може ініціювати складання рейтингу вишів, оцінюючи їх за власними критеріями. На цім впливовість того чи іншого рейтингу буде прямо залежати від ступеня розповсюдження його результатів засобами масової інформації різного рівня [24].

Рейтинги, за якими різні агенції оцінюють якість освіти у світі, формуються на основі різноманітних показників, що підкреслюють унікальність закладів вищої освіти та дають змогу споживачам обирати те, що їм більше до вподоби [2].

Нарощення якості – це те, що може посилити довіру до ВНЗ в суспільстві, за умови, що механізми оцінки якості не девальвуються чиновницькою монополією та волонтаризмом, а здійснюються в інтересах різних стейкхолдерів і особливо самих закладів вищої освіти [23].

Учені С. Єрмак та В. Дрижак творили систему показників рейтингового оцінювання результативності творчої індивідуальної та колективної праці викладачів. На основі набраних викладачами балів за різні види діяльності згадані вище вчені розробили методику кількісної та якісної оцінки науково-педагогічних здібностей і мотивації до науково-дослідної роботи [11].

Параметрами виміру якості вищої освіти є також фінансування, акредитація та ліцензування. Однією з проблем, пов'язаних з функціонуванням механізму бюджетного фінансування, є необхідність чіткого визначення й розподілу сфери фінансування.

Акредитація – це «система контролю якості освіти, яка дозволяє врахувати інтереси всіх, зацікавлених у розвитку освіти, сторін і поєднує суспільну та державну форми контролю» [27, с. 111.]; це – процес, який спрямовано на оцінку роботи певного вищого навчального закладу за чітко визначеними цілями, що можуть визначатися самим вищим навчальним закладом або за його згодою з офіційними експертними органами, що здійснюють оцінку.

Процес акредитації – це оцінювання, що гарантує якість освіти, на основі оцінки навчальної програми або ВНЗ щодо відповід-

ності академічних і професійних стандартів, які потребують акредитаційні органи. До акредитації належить акредитація вищих навчальних закладів, яка є формальним, оприлюдненим документом, який гарантує якість освіти вищого навчального закладу, і який видано за результатами зовнішньої оцінки; акредитація програм підготовки фахівців, курсів або програм, які повинні бути затвердженими зовнішніми органами як ті, що задовольняють вимоги щодо якості та стандарти. З метою ефективної акредитації та забезпечення контролю за якістю освіти створюються спеціальні незалежні акредитаційні органи, що розробляють освітні стандарти, критерії та процедури для незалежних експертів, які здійснюють експертну оцінку щодо відповідності освіти тому чи іншому критерію.

Як зазначає В. Кісс, окрім акредитації, як інструменту контролю якості вищої освіти, можна використовувати аудит, підкреслюючи водночас, що з допомогою аудиту визначається ефективність функціонування систем планування та прийняття рішень у ВНЗ, оцінюються система управління, кваліфікація персоналу, а також системи внутрішнього контролю якості. На основі проведення періодичних перевірок підсистем вищої школи, аудит припускає констатацію певних показників освітнього процесу. Він еквівалентний моніторингу якості, який регламентований відповідними державними стандартами та передбачає спостереження, відстеження, вимір і 68 різними критеріями дозволяє виявити сильні та слабкі сторони національних освітніх систем у контексті їх відповідності базовим освітнім стандартам, здатності задовольняти споживачів освітніх послуг, одержання вірогідних рейтингових балів, визначення динаміки змін. Вчений підкреслює, що проведення оцінки пов'язані з вибором універсальних критеріїв, які дають змогу на основі різноманітної вхідної інформації (статистичних даних, експертних суджень, опитувань учасників освітнього процесу, що включають студентів, викладачів і роботодавців) забезпечити контроль діяльності ВНЗ, виявити проблеми в освітній сфері, підвищити ефективність функціонування, об'єктивно зіставляти різні системи вищої освіти [36].

Вчені виокремлюють два блоки критеріїв якості освіти: 1) критерії якості результату (успішність; особистісні якості студентів); 2) критерії якості функціонування освітнього процесу (цільове, змістове, технологічне, ресурсне, організаційне забезпечення). Кожний критерій конкретизований у певних показниках. Аналіз літературних джерел виявив, що

результати освіти поділяються на три групи. Перша група – результати освіти, які можна визначити кількісно, в абсолютних чи відносних величинах або в яких-небудь інших, але обов'язково вимірюваних параметрах. Друга група – результати освіти, які можна вимірювати лише кваліметрично, тобто якісно, описово чи у вигляді бальної шкали, де будь-якому балу відповідає певний рівень вияву якості. Третя група – результати освіти, які неможливо легко і явно виявити, бо вони часто невидимі, тому що стосуються внутрішніх, глибоких переживань особистості учня [31, с. 52].

Показник якості вищої освіти – кількісна характеристика випускника вищого навчального закладу, яка розглядається відповідно за певних умов його навчання і сфери майбутньої професійної діяльності [28, с. 386].

Як зазначає М. Терованесов, універсальним критерієм, який охоплює різні аспекти діяльності вищої школи, запропоновано – інерційність. Рівень інерційності під час порівняння освітніх систем відбиває результативність вищої школи та якість підготовки фахівців. Інерційність як критерій оцінки є більш глобальним та об'єктивним показником, яка використовує не тільки рейтингові оцінки як один зі складових механізмів обчислення, але й постійно оновлені фактичні дані статистики, позбавлена будь-якого суб'єктивізму й може бути практично використана у конкретно заданому часовому проміжку. З допомогою методу «ідеального університету» знаходиться величина інерційності на основі статистичної та рейтингової інформації, базується на порівнянні основних показників функціонування системи з так званими еталонними. Беручи за основу модель «ідеальної освітньої системи», або на нищому рівні «ідеального ВНЗ», співвідношення показників дозволить приблизно оцінити стан вищої школи та зробити висновок про величину її інерційності. Отже, оцінювання якості досліджуваної освітньої системи буде співвідноситися із граничними значеннями. Виправданість такої оцінки визначається фактичним порівнянням освітніх систем і наочністю використання відносних величин. Проте вибір «ідеальної системи вищої освіти» і критеріїв порівняння є основними труднощами цього методу [29].

Дослідник називає процеси, характерні освітній системі в умовах глобалізації. Це, насамперед, інтернаціоналізація та інтеграція в освіті, інформатизація вищої школи, комерціалізація та інновації в освітній сфері. Вони є взаємозалежними між собою і можуть розглядатися як рушійні сили розвитку системи вищої освіти на сучасному етапі [там само].

На думку окремих вчених, глобалізація освіти містить певні аспекти: інтернаціоналізація, інтеграція (обмін між вищими навчальними закладами програмами, мобільність; розробка і впровадження спільно розроблених програм; участь у міжнародних проектах у галузі освіти, демократизація освітньої політики, кредитно-модульна система, інновації); комерціалізація (перетворення вищої школи на галузь, яка є привабливою для інвестування і приносить прибутки; конкуренція між постачальниками освітніх послуг як всередині держави, так і між «транснаціональними інституціями»); вестернізація (процес експансії західної моделі суспільства і пристосування світу до неї, приєднання держав до Болонського процесу); рівень інформатизації визначає критерії одержання якісної освіти [24].

Як стверджує О. Висоцька, яскравим прикладом процесу інформатизації та глобалізації освіти є відкрита освіта як унікальна характеристика випереджального розвитку суспільства. «Відкрита освіта» є складною соціальною системою, яка визначається гнучкістю, швидким реагуванням на зміни соціально-економічної ситуації, групових та індивідуальних освітніх потреб. Відкрита освіта в умовах інформаційного суспільства має на меті підготовку індивіда до повноцінної та ефективної участі у суспільному житті та професійній діяльності [5].

Академічна мобільність як ознака інтеграції – досить інформативний показник і відбиває в кількісній формі ефективність освітньої системи. З усіх величин, що характеризують інтеграцію, цей показник найдоступніший.

Інформація рейтингових таблиць корисна для діяльності ВНЗ, а саме для поширення інформації до основної цільової групи перспективних студентів, а також до інших зацікавлених осіб, аналізу власної інституційної діяльності та діяльності ВНЗ-партнерів й конкурентів, здійснення порівняльного аналізу, супроводження діяльності та надання інформації для прийняття рішень, формування маркетингової політики. Дослідники з'ясували, що рейтинги впливають на основні категорії інституційних процесів у ВНЗ, а саме на механізми моніторингу рейтингових даних, уточнення інституційного профілю та адаптацію основних видів діяльності, підвищення ефективності збору даних та моніторингу роботи організації, покращення інституційного іміджу. Багато ВНЗ вже створили спеціальні структурні одиниці, які відповідають за моніторинг рейтингових позицій та їх динаміку. Важливо, що рейтингова активність поєднується з забезпеченням якості освітніх послуг

та менеджментом установи, її стратегічним плануванням та інституційними дослідженнями. Рейтинги сприяють чіткішому й конкретному визначенню основних напрямів діяльності ВНЗ, що підвищує їх ефективність [5].

З цього погляду, університети, які зазначені лише у локальних чи регіональних рейтингах, докладають більше зусиль для виходу на міжнародний рівень. Крім того, рейтинги є своєрідним інструментом для інституційного самопізнання і планування, який сприяє підвищенню інформованості про важливість визначення певних показників в управлінських цілях. Провідні європейські навчальні заклади інвестують кошти у збір даних шляхом модернізації наявних процесів для стратегічного управління на основі фактичних даних. Наостанок, рейтинги спонукають ВНЗ приділяти більше уваги комунікації та маркетинговій діяльності з метою підвищення інституційного визнання. Це, як правило, містить згадування дослідниками своєї інституційної належності під час публікації результатів наукових праць, розробку нового корпоративного стилю, підвищення якості рекламних матеріалів та налагодження контактів з рейтинговими організаціями [37].

Як зауважує Л. Волощук, оскільки система освіти належить до динамічних явищ, під час проведення оцінки необхідно враховувати зміну параметрів освітніх процесів у часі, пропонуючи оцінювати розвиток навчального закладу за інтегральними показниками динаміки, які охоплюють обсяги діяльності, ресурсне забезпечення і результативність навчання [6, с. 253]. Водночас, констатація зміни досліджуваних величин і невизначеність критеріїв, за якими би проводився аналіз, робить його результати недостатньо інформативними для прийняття рішень.

На думку С. Трапідина, запропонований спосіб оцінки має низку недоліків, а саме: різноманітність і велику кількість вихідних показників, використання яких збільшує трудомісткість обробки даних та ускладнює порівняння освітніх установ, внаслідок чого обмежується сфера застосування цієї методики. Під час побудови моделі комплексного оцінювання ВНЗ на основі процесного підходу не було акцентовано увагу на відсутності критерію якості роботи науково-педагогічних працівників як одного з головних чинників, що свідчить про рівень викладання [30, с. 223].

Висновки. Отже, якість освіти вимірюється різними параметрами, що ускладнює визначення її критеріїв. Якість освітніх послуг залежить від ефективного менеджменту вищого навчального закладу, його чіткої та злагодженої роботи згідно з державними стандартами

й вимогами до змісту освіти. Якість освіти передбачає взаємопов'язаний комплекс, який включає чітке планування змісту, структури, процесів; діагностичний інструментарій; моніторингові заходи, оцінювання, акредитацію тощо. Якість вищої освіти забезпечується такими параметрами: якісний показник професорського складу, якість викладання, стан матеріально-технічної бази, лабораторного обладнання вищого навчального закладу й фінансового забезпечення. Рейтингова система оцінювання сприяє чіткому й конкретному визначенню основних напрямів діяльності ВНЗ, що підвищує їхню ефективність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Якість вищої освіти та сучасні підходи до її вимірювання / В. Є. Бахрушин, О. М. Горбань. *Освіта і управління*. 2012. Т. 14. № 4. С. 7–11.
2. Бахрушин В. Як оцінити університет? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/223-yak-otsiniti-universitet>.
3. Берлінське Комюніке конференції Європейських Міністрів освіти «Створення зони вищої освіти Європи». Берлін, 19 вересня 2003 року URL: <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/berlinske-komyunike.html>.
4. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь. 5-е изд. Санкт Перербург : Издание автора, 1991. 1370 с.
5. Висоцька О.Є. Відкрита освіта як чинник випереджаючого розвитку суспільства. *Веб-кафедра менеджменту освіти та психології*. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Vysocka.pdf.
6. Методичні підходи до оцінки розвитку вищого навчального закладу / Л.О. Волощук, К.П. Ганева. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2011. Вип. 3 (37). С. 248–254.
7. Гершунский Б.С. Философия образования для 21 века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций). Москва : Совершенство, 1998. 605 с.
8. Губер О.О. Модель сучасного фахівця і запити українського ринку праці. *Ученые записки ХГП «Народна укр. академія»*. Харків : ОКО, 2001. Т. VII. С. 130–135.
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком інтер, 2008. 1040 с.
10. Оцінка якості розвитку ринку освітніх послуг в Україні / О.К. Єлісеєва, Т.В. Тарасенко. *Бізнес Інформ*. 2012. № 5. С. 241–245.
11. Система рейтингового оцінювання науково-педагогічної діяльності викладачів / С.М. Єрмак, В.В. Дрижак. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2013. Вип. 108.1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdruP_2013_1_108_16.pdf.
12. Квіт С.М. Університет як засіб порозуміння в добу глобалізації. *Наукові записки Академії Наук Вищої школи*. Київ, 2009. Т. IV. С. 28–31.
13. Каленюк І.С. Сучасні тенденції розвитку освіти в глобальному середовищі. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2010. № 1 (5). С. 4–16.
14. Кільова Г.О. Якість освіти як ключова категорія менеджменту освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 5-6 (154-155). С. 22–26.
15. Комюніке Конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей» м. Берген, 19–20 травня 2005 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_576.
16. Короткий термінологічний словник інноваційних педагогічних технологій. URL: <http://oblosvita.com/navigaciya/skrynka/zahody/6264-korotkij-terminologichnij-slovník-innovacijnix-pedagogichnix-texnologij.html>.
17. Курило В.С. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні. *Педагогіка і психологія*. 1999. С. 35–39.
18. Мещанінов О.П. Методологія оцінювання якості університетської освіти. *Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти* : матеріали методологічного семінару АПН України, 15 листоп. 2006 р. Київ : СПД Богданова А.М., 2007. С. 250–256.
19. Моисеев В. Открытое образование: идеология формирования сети. *Высшее образование в России*. 2002. № 6. С. 78–83.
20. Національна рамка кваліфікацій : Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №134. URL: <https://docviewer.yandex.ua/view/62226167/lang=uk>.
21. Низков А.А. О критериях оценки знаний, умений и навыков студентов. *Проблемы высшей школы*. 1980. Вып. 40. С. 36–41.
22. Островерхова Н. Оцінка якості освіти. *Освіта і управління*. 2005. Т. 8. № 1. С. 109–113.
23. Панич О. Зовнішня оцінка якості вищої освіти в Україні. Що може бути змінено? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/430-zovnishnya-otsinka-yakosti-vishchoji-osviti-v-ukrajini-shcho-mozhebuti-zmineno>.
24. Присвітла О.В. Домінанти розвитку вищої освіти в умовах глобального ринку освітніх послуг : дисертація ... кандидата економічних наук. Дніпропетровськ, 2016. 204 с.
25. Родіонов О.В. Розробка механізму стратегічного управління якістю вищої освіти. *Управління проєктами та розвиток виробництва* : зб. наук. праць. 2011. № 4 (40). С. 30–34.
26. Сазоненко Г.С. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи лицею). Київ : Гнозис, 2004. 684 с.
27. Свіжевська С.А. Акредитація як іміджева стратегія підвищення якості вищої освіти. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. Вип. 1'2014. С. 110–115.
28. Словник-довідник / упор. О.О. Фунтікова. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2007. 404 с.
29. Терованесов М.Р. Методичні підходи до оцінки інерційності розвитку вищої освіти. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. URL: http://www.problecon.com/pdf/2014/3_0/159_163.pdf.
30. Построение модели системы комплексного оценивания качества деятельности вуза с исполь-

зованим процесним підходом / С.Ю. Трапицын, О.А. Граничина. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2008. № 50. С. 222–236.

31. Управление качеством образования : Практико-ориентированная монография и методическое пособие / под ред. М.М. Поташника. Москва : Педагогическое общество России, 2000. 448 с.

32. Управління якістю освіти: досвід та інновації: колективна монографія / під заг. ред. Л. Л. Сушенцевої, Н. В. Житник. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2014. – 462 с.

33. Шевченко С. О. Розвиток державно-громадського управління якістю вищої освіти України в умовах входження до Болонського процесу : дис... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / С. О. Шевченко ; ДРІДУ НАДУ при Президентіві України. – Д., 2012. – 427 с.

34. Adelman C. Matching Higher Education to «New Jobs»: What Are They Talking About? / C. Adelman // *EAIR Forum*. – Warszawa, 2011. – 105 s.

35. Higher Education to 2030. Volume 2: Globalisation. – Centre for Educational Research and Innovation, 2009. – 360 p.

36. Kiss V. Quality Assurance in Tertiary Education: Current Practices in OECD Countries and a Literary Review on Potential Effects [Електронний ресурс] / V. Kiss // *OECD Thematic Review of Tertiary Education*, 2005. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/edu/tertiary/review>.

37. Prades A. A proposal for a performance indicator model for the Spanish higher education system // Anna Prades, Sebastian Rodriguez // *Trends in Quality Assurance. A Selection of Papers from the 3-rd European Quality Assurance Forum – EUA*, 2009. – С. 50–55.

38. Prisvitla O. V. The Development of International Educational Environment through the Mechanisms of International Strategic Partnership / O. V. Prisvitla // *Ekonomisti: International Scientific-Analytical Journal* Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of Economics. – 2015. – № 1. – P. 60–66.